

Oleksandr Siedin och Bidochko Lesya

Homofobi i centrum för putinismens ideologiska positionering

Oktober 2025

Denna artikel, från den ukrainska nättidskriften *Commons/Spilne* 11/10 2025, handlar om hur homofobin blivit en central hörnpelare i den officiella ryska statsideologin och dess bakgrundshistoria.

På motsatta sidor av frontlinjen

Den 30 september 2022 höll den ryska ledaren Vladimir Putin ett tal i Sankt Georgeshallen i Kreml för att högtidlighålla annekteringen av fyra ukrainska regioner.¹ Mer än åtta år tidigare hade Putin talat i samma sal för att fira sin första annektering – av Krym. Men sammanhanget och den allmänna stämningen vid dessa två händelser var markant olika. Till skillnad från den triumferande hysterin i mars 2014 var den ryska eliten i september 2022 förvirrad efter den misslyckade blixtkrigsinvasionen av Ukraina och nederlaget nyligen mot den ukrainska armén i Charkivregionen, vilket sista minuten tvingade fram en reduktion av antalet annekterade territorier från fem till fyra. Putins anti-västliga retorik, som uppenbarligen syftade till att rättfärdiga uppoffringarna i det som hade blivit ett utdraget krig, hade också en ny intensitet.

Talet inleddes med bittra klagovisor om Sovjetunionens kollaps och anklagelser om nynazism riktade mot Ukraina, och avslutades med en hänvisning till Ivan Iljin², en tänkare som Putin ofta citerat på senare år. Iljin, en kompromisslös motståndare till kommunismen, hade både stöttat den fascistiska regimen i Italien och nazistregimen i Tyskland.³ Dessa till synes eklektiska ståndpunkter återspeglar i själva verket en ganska konsekvent ideologisk ram för putinismen under de senaste åren, en ram som ligger till grund för det blodigaste kriget i Europa sedan andra världskriget.

Denna ram kommer tydligast till uttryck i en serie omvälvande tal och en artikel författad av Putin själv, med titeln ”Om den historiska enheten mellan ryssar och ukrainare”, som publicerades före och efter den fullskaliga invasionen av Ukraina. Inom denna berättelse, tillsammans med tvärkulturella referenser till det förflutna – i sökandet efter ”guldåldrar” och fiender – framträder homofobi som en hörnsten. Till skillnad från tidigare ryska regimer, där den dröjde sig kvar i periferin, står homofobi nu i centrum för putinismens ideologiska framtoning. En av höjdpunkterna i Putins tal om sin största annektering var faktiskt en homofobisk anklagelse mot västvärlden, som han stämplade som satanisk:

”Vill vi här i vårt land, i Ryssland, ha ’förälder nummer ett’, ’nummer två’, ’nummer tre’ istället för mamma och pappa – har de helt tappat förståndet där borta? Vill vi att våra skolor, redan från de tidiga årskurserna, ska påtvinga våra barn perversiteter som leder till förnedring och utrotning? Att inpränta i deras huvuden att det finns andra kön än kvinnor och män, och att erbjuda dem könskorrigeringar? Vill vi ha allt detta för vårt land och våra barn? För oss är allt detta oacceptabelt; vi har en annan framtid, vår egen framtid... En sådan fullständig förnekelse av

---

¹ Putins tal i officiell engelsk översättning: [Signing of treaties on accession of Donetsk and Lugansk people's republics and Zaporozhye and Kherson regions to Russia](#) (på Kremles hemsida).

² Putins Iljin-citat: ”Om jag betraktar Ryssland som mitt fosterland, innebär det att jag älskar som en ryss, reflekterar och tänker, sjunger och talar som en ryss; att jag tror på det ryska folkets andliga styrka. Dess anda är min anda; dess öde är mitt öde; dess lidande är min sorg; och dess välstånd är min glädje.”

³ Om Iljin: Timothy Snyder, [Ivan Iljin, Putins fascistiske filosof](#) och Benny Andersson, [I tsarernas fotspår. Den ryska imperialismen vaknar på nytt](#) (se artikeln ”Anfallskrigets ideologi”)

mänskligheten, förkastandet av tro och traditionella värderingar och undertryckandet av friheten har fått karaktären av en 'omvänd religion' – ren satanism.”

Dessa retoriska attacker förstärktes av en upptrappning av den institutionella förföljelsen av HBTQ-samhället. Den 30 november 2023 utfärdade Rysslands högsta domstol ett beslut som förbjöd och betecknade den ”internationella offentliga HBTQ-rörelsen” som extremistisk. Domstolens beslut, som var formulerat i vaga termer, utpekade en bred och heterogen rörelse för HBTQ-rättigheter, liksom för kvinnors rättigheter, inklusive livsstilen hos medlemmarna i dessa grupper, som extremistisk:

”Deltagarna i rörelsen förenas av särskild moral, sedvänjor och traditioner (till exempel gay pride-parader), en liknande livsstil (inklusive särskilda val av sexuella partners), gemensamma intressen och behov samt ett särskiljande språk (användningen av potentiellt feminina ord, såsom rukovoditelnitsa [kvinnlig chef], direktorka [kvinnlig direktör], avtorka [kvinnlig författare], psychologinina [kvinnlig psykolog]).”

I det moderna Ryssland betyder extremistanklagelser att det blir straffbart inte bara att delta i sådana organisationer utan också att framställa dem i positiv dager eller rättfärdiga deras mål. Samkönade sexuella relationer betraktas som ett brott i många länder, och i vissa – såsom Iran eller Saudiarabien – kan de bestraffas med döden. Att likställa en människorättsrörelse eller ren solidaritet med extremism och bestraffa detta med långa fängelsestraff, är dock utan motstycke. Innan 2022 breddades en lag från 2013 om ”propaganda för icke-traditionella sexuella relationer” riktad mot barn till att även omfatta vuxna. År 2023 förbjöd Ryssland också könskorrigeringar – både ändring av könsmarkörer i dokument och medicinska ingrepp i samband med könskorrigering.

Den eskalerande propagandan har också lett till en betydande försämring av attityderna gentemot HBTQ-grupper inom den ryska befolkningen under krigsåren, vilket återspeglas i sociologiska data. Enligt Levada Center ökade andelen ryssar som säger att de känner avsky eller rädsla för personer med homosexuell läggning från 27 % till 44 % under de 11 åren från februari 2013 till oktober 2024 – en period som präglades av Rysslands eskalerande aggression mot Ukraina. I oktober 2024 uppgav ytterligare 15 % irritation, 10 % var besvärade och endast 26 % uppgav att de kände sig neutrala, medan bara 1 % uttryckte gillande. Dessutom uppgav 59 % av ryssarna att de skulle begränsa kontakten med bekanta om de fick veta att dessa var homosexuella, och 40 % sa att de skulle bryta kontakten helt.

På samma sätt minskade andelen ryssar som instämmer i att homosexuella och lesbiska i Ryssland bör ha samma rättigheter som andra medborgare från 47 % till 30 % under de fem åren från april 2019 till oktober 2024. Samtidigt ökade andelen respondenter som hade motsatt, diskriminerande åsikt från 43 % till 62 %.

Denna trend står i skarp kontrast till utvecklingen i Ukraina, där attityderna gentemot HBTQ-personer har förbättrats avsevärt till följd av en distansering från ryska värderingar och en ökad solidaritet mellan medborgare på grund av kriget. Enligt data från Kievs internationella institut för sociologi (KIIS / KMIS) svarade över 70 % av de ukrainska respondenterna jakande på frågan om HBTQ-personer i Ukraina borde ha samma rättigheter som andra medborgare i juni 2024. Detta kan jämföras med 64 % år 2022 och bara 33 % år 2016.

Under de senaste åren har även högt uppsatta ukrainska tjänstemän slutat använda homofobisk retorik, även om de inte aktivt har verkat för förändringar i lagstiftningen, som fortfarande ignorerar queer-personers rättigheter. För det mesta observerar de passivt förändringen av åsikter inom det ukrainska samhället. I augusti 2022 stödde Ukrainas president Volodymyr Zelenskyj i princip en medborgarpetition om att legalisera samkönade äktenskap. Zelenskyj konstaterade att det var omöjligt att ändra konstitutionen – som definierar äktenskapet som en union mellan man och kvinna – under krigstid, och föreslog att regeringen skulle utveckla

mekanismer för att skydda HBTQ-personers rättigheter genom civila partnerskap. Tre år senare har dock ännu inget lagförslag om civilt partnerskap antagits. Dessutom, även om homofobi inte längre främjas på högsta statliga nivå, kvarstår den – både på samhällsnivå bland breda delar av befolkningen och genom aktiv propaganda från extremhögern.

Kriget har ändå medfört helt motsatta trender i attityderna gentemot HBTQ-personer på båda sidor av frontlinjen, och att befinna sig på den ena eller andra sidan innebär att man lever i ett samhälle med fundamentalt olika nivåer av homofobi.

Den homofobiska traditionens västerländska rötter

Institutionaliserad homofobi kom till Ryssland från väst som en del av Peter den stores reformer i början av 1700-talet. Innan dess hade Ryssland endast uppvisat svaga ekon av västeuropeisk modernitet som blomstrade vid den tiden, vilken hade en repressiv sida i form av inkvisitionens terror, häxjakter och en allmän likriktning av det offentliga livet. Den brittiske forskaren Dan Healey citerar i sin bok *Homosexual Desire in Revolutionary Russia: The Regulation of Sexual and Gender Dissent* (Homosexuell åtrå i det revolutionära Ryssland: regleringen av sexuell och könsmässig avvikelser) utländska resenärers berättelser som tyder på att "sodomi" inte bara var utbrett i Muskovien före Peter den stores tid, utan att diskussioner om detta inte präglades av någon religiös intolerans och inte ansågs oanständiga. Även om den ortodoxa kyrkan införde botgöring för sådana handlingar, var sanktionerna inte hårdare än de för heterosexuellt äktenskapsbrott och var försumbara jämfört med de kyrkliga föreskrifterna och sekulära lagarna i Västeuropa, där "sodomi" ofta bestraffades med döden.

I samband med Peter I:s "stora ambassad" till Västeuropa 1697–1698 initierade han reformer, bland annat antagandet av västerländsk lagstiftning. Det ursprungliga målet var att bringa den ryska armén upp till västerländsk standard. År 1706 innehöll prins Mensjikovs "Korta militära artiklar", som bara fick begränsad tillämpning, ett direkt lån från tyska normer som föreskrev dödsstraff genom bränning för manliga samkönade relationer. Denna norm var uppenbart oförenlig med den ryska kulturen vid den tiden, eftersom den aldrig tillämpades. År 1716 mildrades straffet i Peter I:s "militärstadga" till kroppsstraff och bar språkliga spår av lån från svenska militära normer. Det är värt att notera att denna norm inte infördes av moraliska skäl utan av en önskan att efterlikna effektiviteten i västerländska militära hierarkier.

År 1835 utvidgade Nikolaj I detta förbud till att omfatta även den civila manliga befolkningen i Ryssland. Primärkällor som analyserats av Dan Healey tyder dock på att den ryska maskulina kulturen hade en mild inställning till homosexuell praktik under hela 1800-talet. Även i slutet av seklet var tillämpningen av dessa straffrättsliga bestämmelser inte utbredd och riktade sig främst mot våldsamma sexuella handlingar utan samtycke.

Debatter om lämpligheten av den sällan tillämpade lagen om "sodomi" pågick strax innan oktoberrevolutionen. Bland de framstående förespråkarna för homosexuell frigörelse fanns Vladimir Dmitrievitj Nabokov, en av det ryska imperiets ledande jurister och far till den blivande författaren Vladimir Vladimirovitj Nabokov. Han förfäktade liberala argument till försvar för homosexuell frigörelse, med särskild tonvikt på principerna om sekularisering, rätten till privatliv och personlig frihet.

Bland bolsjevikerna fanns det ingen enhetlig ståndpunkt om reglering av sexualiteten. Argumenten varierade mellan å ena sidan fördömande av borgerlig sexuell överdrift och behovet av rationell kontroll över samhällets sexliv, och å andra sidan strävan efter revolutionär sekularisering och modernisering av samhällsnormer. Dessutom var idéerna från den inflytelserika tyske forskaren och läkaren Magnus Hirschfeld, grundare av Institutet för sexualforskning i Berlin 1919, populära bland ryska revolutionärer. Hirschfeld förespråkade homosexualitetens

medfödda natur och jämlikhet. 1926 besökte han Moskva och Leningrad på inbjudan av den sovjetiska regeringen.

I slutändan segrade argumentet att sexuella ”patologier” borde hanteras medicinskt snarare än rättsligt. Dessutom gjorde den innovativa principen om könsneutralitet i sovjetisk lagstiftning, som tillät både offer och förövare att vara av vilket kön som helst, det omöjligt att direkt tillämpa den könspecifika kejsrerliga juridiska termen ”sodomi”. Som ett resultat utelämnades denna norm från den sovjetryska strafflagen som antogs 1922 och dess reviderade version 1926. Detta tillvägagångssätt var ett eko av det revolutionära Frankrike och stod i skarp kontrast till de straffrättsliga lagarna om homosexualitet i de flesta andra västländer vid den tiden.

Artikeln om ”homosexualitet” i den första upplagan av Stora sovjetiska encyklopedin 1930 återspeglade bäst denna sexuella frigörelse. Den citerade verk av Hirschfeld och Freud, beskrev personer som Sokrates, Michelangelo och Da Vinci som homosexuella och hävdade att sexuella perversioner var ”inte vanligare inom homosexualitet än inom heterosexualitet”. Även om homosexualitet fortfarande framställdes inom ramen för medicinsk patologi, fördömde artikeln skarpt den rättsliga förföljelsen av homosexualitet i kapitalistiska länder:

”Utomlands och i det förrevolutionära Ryssland beivrades dessa överträdelser av allmänt accepterade betendenormer i särskild ’morallagstiftning’. Denna inriktning mot en biologisk avvikelse, är inte bara absurd i sig och ineffektiv i praktiken, utan har också en djupt skadlig inverkan på homosexuellas psyke. Även i avancerade kapitalistiska länder är kampen för att avskaffa dessa hycklande normer långt ifrån avslutad.”

Enligt konsthistorikern Olha Chorosjylova upphörde dock aldrig den diskriminerande praktiken helt under dessa år, trots att politiken mjukades upp. År 1934 återinfördes kriminaliseringen av ”sodomi” i kölvattnet av den mer omfattande reaktionära vändningen inom stalinismen. Den påtvingade industrialiseringen i den första femårsplanen, kollektiviseringen och förstärkningen av den repressiva statsapparaten stärkte argumenten för att införa en strängare biopolitik.

Men som Dan Healey påpekar var denna utveckling inte utan inflytande från den internationella utvecklingen. Vid den tiden blev homofobi centralt i konfrontationen mellan kommunister och nazister i Tyskland. Både tyska socialdemokrater och kommunister under Weimarrepubliken förespråkade ett slut på förföljelsen av homosexuella relationer och ett upphävande av motsvarande strafflagar i tysk lagstiftning. Men när det blev känt att Ernst Röhm, ledaren för nazisternas Sturmabteilung (SA), var homosexuell, offrade båda partierna sina principer och började använda homofobi för att diskreditera nazisterna, som var på väg att vinna politisk mark. I en motattack anklagade nazisterna kommunisterna för ”fördärvad homosexualitet” och pekade på den nederländske kommunisten Marinus van der Lubbe, som anklagades för den ökända riksdagsbranden den 27 februari 1933. Branden tjänade som förevändning för att förbjuda kommunistpartiet, inskränka friheter och främja hitlerismen. Vissa kommunister tog i sin tur till homofobisk retorik för att distansera sig från van der Lubbe och anklagade honom för att ha kopplingar till och vara sexuellt beroende av Röhm.

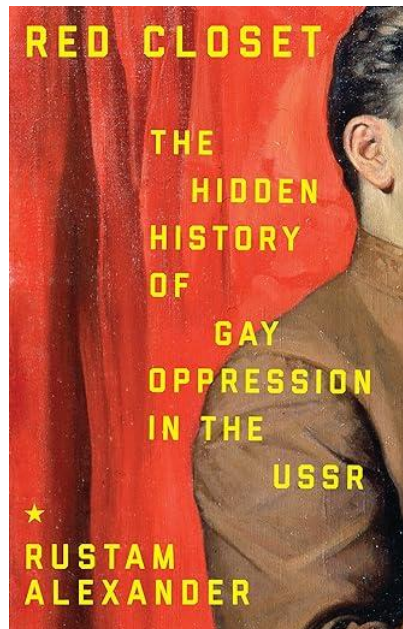
På så sätt urartade under 1930-talet den globala kommunistiska rörelsens konfrontation med fascister och nazister delvis till en tävling om vem som kunde uttrycka sig mest homofobiskt.

Detta återspeglades också i den sovjetiska pressen. Den 23 maj 1934 publicerades en artikel av Maxim Gorkij med titeln ”Proletär humanism” samtidigt i *Pravda* och *Izvestija*, som enligt Gorkij själv hade godkänts personligen av Stalin. I artikeln stämplades homosexualitet som en borgerlig och fascistisk degenerering, och de nyligen införda sovjetiska straffåtgärderna framställdes i positiv dager, särskilt i kontrast till Tyskland.

”Inte dussintals, utan hundratals fakta vittnar om fascismens destruktiva inflytande på den europeiska ungdomen. Att räkna upp dessa fakta är motbjudande, och minnet ryggar tillbaka från att belastas med den smuts som bourgeoisin alltmer flitigt fabricerar. Jag vill dock påpeka att i ett land där proletariatet modigt och framgångsrikt styr, betraktas homosexualitet, som något som korrupperar ungdomen, som kriminell och straffbar, medan den i en kulturnation med stora filosofer, vetenskapsmän och musiker, verkar fritt och utan straff. Ett sarkastiskt talesätt har redan uppstått: ”Eliminera homosexuella, så försvinner fascismen”, skrev Gorkij, utan att ta hänsyn till att homosexualitet straffades i Tyskland redan innan nazisterna kom till makten, och ännu mer efter deras maktövertagande.

Den omedelbara förevändningen för att åter kriminalisera ”sodomi” var den påstådda upptäckten av ett ”spionnätverk” av homosexuella i Moskva och Leningrad, som påstods ha kopplingar till tyska fascister. 1933 rapporterade Genrich Jagoda, biträdande chef för det gemensamma statliga politiska direktoratet (OGPU), till Stalin om detta ”nätverk”. Det hävdades att ”det aktiva pedofilnätverket, som utnyttjade pedofilringarnas isolerade natur för rent kontrarevolutionära syften, politiskt korruperade olika sociala skikt av ungdomar, särskilt ungdomar ur arbetarklassen, och försökte infiltrera armén och flottan”. Enligt Healeys uppskattningar arresterades cirka 150 personer vid den tiden.

Efter detta förespråkade Stalin återinförande av straffnormen, och Sovjetunionens centrala verkställande kommitté rekommenderade i två dekret daterade den 17 december 1933 och den 7 mars 1934, att de sovjetiska republikerna skulle återinföra normen om ”sodomi” i sina strafflagar, med straff på mellan 3 och 5 år för handlingar med samtycke och upp till 8 år i fall som innebar våld eller utnyttjande av offrets beroendeställning. Ukrainska SSR var först med att tillämpa dekretet av den 17 december 1933. Senare, tillsammans med andra republiker och Ryska socialistiska federativa sovjetrepubliken (RSFSR), infördes normen i RSFSR:s strafflag 1934 som artikel 154 (senare artikel 121).

Sammanhanget för att återuppta kriminaliseringen påverkade formen för förföljelsen. På 1930-talet var anklagelser om ”sodomi” nära sammankopplade med anklagelser om spioneri. Samtidigt skedde en bredare samhällelig omtolkning av homosexualitet. Rustam Alexander betonar i sin bok *Red Closet: The Hidden History of Gay Persecution in the USSR* att fram till 1933, när det gemensamma statliga politiska direktoratet OGPU övervakade ”oönskade element”, låg fokus främst på ”lösdrivare, tiggare, prostituerade och alkoholister” – homo-

sexuella ingick inte i denna lista. Situationen förändrades dock snabbt under 1930-talet, och sådana individer började stämplas som ”klassfiender” och ”fördärvare av ungdomen”.

Den konservativa reaktionen tog sig inte bara uttryck i en återkriminalisering utan också i en återgång till den förrevolutionära, könsspecifika formuleringen av strafflagen. Lesbiska relationer fortsatte att betraktas som ett medicinskt problem, men nu främst genom straffpsykiatrins lins.

I Gulag-lägren utsattes homosexuella för särskilt hård behandling och förvisades till den lägsta nivån i fängelsehierarkin som ”utstötta” (opusjtjenye). De utsattes för systematiskt våld och förnedring och tilldelades de mest förnedrande uppgifterna, vilket ledde till höga självmords- och mordfrekvenser. Förtrycket upphörde inte med Stalins död. Enligt Healey fruktade tvärtom partieliten att amnestin för miljontals fångar skulle sprida homosexuella vanor från fängelserna till det civila livet, vilket ledde till en ännu strängare homofobisk politik. År 1956 utfärdade Gulags chef Sergej Jegorov ett dekret som föreskrev särskilda åtgärder för att bekämpa ”sodomi” och ”lesbisk kärlek” i lägren.

På 1980-talet, med spridningen av aids, uppstod en ny sårbarhet: de som ”misstänktes” för homosexualitet skickades med tvång till kliniker för könssjukdomar, och bekräftelse av homosexuella handlingar ledde till fängelse.

Avkriminaliseringen av samtyckande homosexuella relationer skedde inte omedelbart efter Sovjetunionens kollaps. Under ytterligare två år dömdes hundratals män fram till den 27 maj 1993, då normen upphävdes som ett led i anpassningen av rysk lagstiftning till europeiska standarder. Ukraina blev det första postsovjetiska landet som avkriminaliserade homosexuella relationer, vilket skedde 1991.

Historisk inspiration för putinismen

Vid första anblicken kan det verka paradoxalt att Putin beklagar både Sovjetunionens uppkomst och dess sammanbrott. Den ryska propagandan betonar ju starkt Sovjetunionens ärvda storhet och fixeringen vid Röda arméns roll i andra världskriget. En närmare granskning av Putins texter och tal, liksom de från hans hovmän, avslöjar att det som främst attraherar den ryska presidenten med det sovjetiska imperiet är dess imperialistiska karaktär, medan han hyser en djup aversion mot dess sovjetiska kärna – nämligen Sovjetunionens revolutionära natur, särskilt idén om decentraliserad styrning genom sovjeter.

Mindre än tre dagar före den fullskaliga invasionen av Ukraina, i ett tal där han deklarerade sitt erkännande och militära stöd för de marionettliknande låtsasstaterna i östra Ukraina, uttryckte Putin sitt hat mot den sovjetiska perioden före Stalin ännu mer våldsamt än mot det samtida väst.⁴

Han kritiserade särskilt hårt Lenins emancipatoriska nationella politik, som gjorde det möjligt för Lenin att vinna stöd från en betydande del av den ukrainska eliten och etablera Ukrainska SSR. ”Varför var det nödvändigt att blidka nationalisterna, att tillfredsställa de ständigt växande nationalistiska ambitionerna i utkanten av det tidigare imperiet?” undrar Putin. Han ger en entydig bedömning av Lenins arv: ”När det gäller Rysslands och dess folks historiska öde utgjorde Lenins principer om statens utveckling inte enbart ett misstag; de var värre än ett misstag, som man brukar säga.” I detta tal berömmar Putin Stalin för hans ”korrekta” hållning och politik i den nationella frågan, men förebrår honom för att han inte helt bröt med Lenins nationella politiska arv, det vill säga för att han inte avskaffade den formella jämlikheten mellan sovjetrepublikerna.

---

⁴ [Tal av Putin 21 februari 2022.](#)

Det största hotet mot Ukraina, som Putin kallade en stat som skapats artificiellt av Lenin, framställdes under de dramatiska dagarna före den fullskaliga invasionen som ett löfte om att genomföra ”avkommuniseringen” till sin slutpunkt. För den ryska presidenten innebär detta återupprättandet av imperiet, medan det för den ukrainska eliten innebär ett förkastande av dess arv. ”Vill ni ha avkommunisering? Mycket bra, det passar oss utmärkt. Men varför stanna halvvägs? Vi är redo att visa er vad verklig avkommunisering skulle innebära för Ukraina.”

Putins aversion mot marxistiska principer om internationalism och emancipation framgår också tydligt i hans artikel som publicerades sex månader före invasionen, med titeln ”Om den historiska enheten mellan ryssar och ukrainare”:

”Bolsjevikerna behandlade det ryska folket som outtömligt reserv för sina sociala experiment. De drömde om en världsrevolution som skulle sopa bort nationalstaterna. Därför var de så generösa med att rita nya gränser godtyckligt och dela ut territoriella gåvor. Det är inte längre betydelsefullt vilka idéer bolsjevikledarna hade när de styckade upp landet. Vi kan vara oeniga om mindre detaljer, bakgrund och tankar bakom vissa beslut. Men en sak är kristallklar: Ryssland blev verkligen rånat.”⁵

På samma sätt anklagar Putin kommunisterna från perioden av perestrojka för att ha återvänt till leninistiska principer och gett efter för nationalisterna: ”Det historiska Rysslands kollaps under namnet Sovjetunionen vilar på deras samvete.” ”Det historiska Ryssland” är Putins eufemism för imperiet. Det är för ”brottet” mot detta ”historiska Ryssland” som den nuvarande ryska ledaren anklagar både kommunisterna från Lenins era och dem från Gorbatsjovs tid. Enligt honom har Ryssland betalat för dessa ”brott” med sin demografi. Frågan om den förlorade befolkningen i det ”historiska Ryssland” på grund av vad han kallar de två katastroferna under 1900-talet – Sovjetunionens uppkomst och upplösning – är ett av hans favoritämnen. År 2021 hävdade han att utan dessa katastrofer skulle Ryssland skulle ha haft en befolkning på 500 miljoner, och tillade att den konstgjorda skiljelinjen mellan ryssar och ukrainare har minskat den ryska nationen med miljoner. Denna konservativa besatthet av inte bara territoriell utan också demografisk storhet eldar på en konservativ biopolitik.

Samtidigt talar Putins eliter om den tiden innan den revolutionära perioden i Ryssland med stor vördnad och åberopar ofta detta arv när de tolkar motiven bakom kriget mellan Ryssland och Ukraina. Redan i mars 2014 rättfärdigade Putin till exempel annekteringen av Krim med behovet av att återerövra de kejsrerliga ”symbolerna för rysk militär ära och oöverträffad tapperhet” som uppstod ur imperiets seger över Krimkhanatet 1783. I september 2022 förklarade han nödvändigheten av att annektera andra ukrainska regioner som en önskan att återta territorier som redan erövrats av de kejsrerliga generalerna Suvorov, Rumjantsev och Usjakov. I december 2022 påstod Putin att ett av de viktigaste målen med invasionen av Ukraina var att omvandla Azovska havet till ett ryskt innanhav, ett mål som han hävdade att Peter I hade kämpat för.

Av Putins ord framgår det tydligt att han på ett konceptuellt plan strävar efter att uppnå de kejsrerliga monarkernas och generalernas mål snarare än att återupprätta Sovjetunionen, som västerländska medier ofta antyder. Och slutligen kan nämnas att Vladimir Medinskij, chef för förhandlingsdelegationen med Ukraina och en av putinismen främsta ideologer, jämförde det rysk-ukrainska kriget med det stora nordiska kriget mot Sverige, som Peter I förde och som markerade Rysslands födelse som imperium.

Således är den förenklade kompassriktningen för Putins inställning till Rysslands historiska resa anmärkningsvärt tydlig: uppbyggnaden av imperiet under Peter I – mycket bra; oktoberrevolutionen – mycket dålig; stalinismen och den efterföljande utvecklingen av Sovjetunionen

⁵ Putin: [Om den historiska enheten mellan ryssar och ukrainare](#) (juli 2021)

– relativt bra; perestrojkan, Sovjetunionens kollaps och demokratiseringen på 1990-talet – mycket dåligt. Detta stämmer överens med den ryska statsapparatus inställning till homosexualitet: införandet av straffnormer under Peter I, avkriminalisering under Lenin, återkriminalisering under Stalin och återigen avkriminalisering i samband med demokratiseringen på 1990-talet. Under hela denna period var homosexualitet naturligtvis långt ifrån ideologins centrala punkt. Attityderna till homosexualitet speglade dock bredare trender – antingen en förstärkning av den centraliserade makten och enande biopolitik eller, tvärtom, en ökad pluralism och emancipation. Det senare uppfattas inom ramen för den konservativa putinismen enbart som ett undergrävande av imperiet.

Denna historiska inriktning förenar naturligtvis Putin med Ivan Iljin, en monarkist i rysk kontext och en fascismteoretiker i västerländsk kontext. Det som förenar Putin med national-socialismen och fascismen är en gemensam aversion mot kommunismens och liberalismens emancipatoriska principer, vare sig de är samtida eller från för ett tidigare sekel. Även när man hänvisar till den avgörande segern i andra världskriget, framställer putinistiska narrativ vanligtvis nazisterna som en abstrakt, utländsk invasionsarmé från väst, liknande Napoleons styrkor. Samtidigt fokuserar Putins tjänstemän i detalj mycket mer på den imaginära ”nynazismen” i Ukraina än på den klassiska nazismen i Tredje riket.

I Tyskland var homosexualitet mellan män kriminaliserat redan före 1933, men paragraf 175 i strafflagen skärptes ytterligare av nazisterna: nu var även kyssar och beröring straffbara. År 1933 stängdes demonstrativt Institutet för sexuell forskning, grundat av Magnus Hirschfeld, och forskarens judiska bakgrund spelade en viktig roll i detta beslut. Mellan 1935 och 1945 dömde nazistregimen omkring 50.000 män enligt denna paragraf, varav 5.000 till 15.000 skickades till koncentrationsläger; vissa utsattes för kastrering. Homosexuella män i lägren identifierades med rosa trianglar. Liksom i Sovjetunionen gällde lagen inte kvinnor, även om de förföljdes enligt andra straffrättsliga bestämmelser.

Forskarna Günter Grau och Claudia Schoppmann har i sin bok *Hidden Holocaust? Gay and Lesbian Persecution in Germany, 1933–1945* sammanställt och analyserat över 100 lagar, dekret, protokoll, brev och tal som belyser nazistregimens inställning till genusfrågor (Grau & Schoppmann, 1995). De konstaterar att även de som inte dömdes genomgick olika former av ”omskolning” eller tvingades förneka sin sexualitet, överge sina vanliga sexuella vanor eller ingå skenäktenskap. I alla fall förblev de under noggrann övervakning av systemet. Politiska farhågor om solidaritet och potentiell organisering av underjordiska homosexuella nätverk spelade också en roll inom ramen för den totala kontrollen.

Baserat på analysen av nazistregimens dokument som reglerade genusfrågor drog professor Sam Garkawe vid Southern Cross University slutsatsen att nazisterna aldrig avsåg, till skillnad från judarna, att utrota alla homosexuella, utan snarare försökte eliminera homosexuella handlingar eller den ”homosexuella typen” av person. Homosexuella kontakter hotade idealet om kärnfamiljen, som låg till grund för det nazistiska samhället. Denna ”familj” var helt inriktad på fortplantning och befolkningsökning. 1936 inrättade tyskarna ”Reichs centrala kontor för bekämpning av homosexualitet och abort”, eftersom båda fenomenen ansågs utgöra direkta hot mot de demografiska målen. Kvinnor ansågs vara mer ”möjliga att bota” än män, eftersom de även om de var lesbiska fortfarande kunde föda barn. En metod för ”omskolning” innebar att tvinga kvinnor att arbeta som prostituerade på bordeller.

Putins homofobi liknar stilistiskt nazisternas biopolitik av dominant maskulinitet (enligt Raewyn Connells terminologi), som syftade till att öka produktiviteten och förbereda befolkningen för militär expansion. Nazistisk ideologi glorifierade militariserad, heteronormativ maskulinitet, förkroppsligad i bilden av den ”ariska krigaren”: en stark, disciplinerad man

som skyddar nationen och bidrar till dess demografiska tillväxt, samtidigt som man marginaliserade homosexuell maskulinitet.

I det moderna Ryssland (sedan 2000-talet, särskilt 2010-talet) har bilden av den ”starke mannen” främjats – patriotisk, heteronormativ, militariserad och förknippad med traditionella värderingar och ”försvaret” av den ryska nationen mot ”västerländskt inflytande”. Att likställa förespråkandet av HBTQ-rättigheter med extremism understryker uppfattningen om queerkulturen som en fientlig kraft, en grogrund för politisk subversion och ett hot mot regimen. Även om de moderniserats, återspeglar dessa motiv i princip de hos nazismen och stalinismen. Samtidigt framträder på det retoriska planet ett nytt motiv som förskjuter homofobin från periferin till själva centrum av den ideologiska framtoningen.

Den sista bastionen av moralisk överlägsenhet

Det moderna Ryssland skiljer sig från både det tsaristiska imperiet och den sovjetiska perioden genom avsaknaden av grundläggande etiska argument för att konfrontera västvärlden.

Det ryska imperiets internationella agerande under 1800-talet och början av 1900-talet följde en intern ideologi som kan förenklas till triaden ”ortodoxi, autokrati och nationalitet”, föreslagen under Nikolaj I av den tsaristiske ministern greve Sergej Uvarov. Denna ideologi krävde att autokraten tog hand om ortodoxa kristna och slaver, samtidigt som den utvidgade Rysslands ambitioner till de territorier där de bodde. Ett talande exempel på genomförandet av denna ideologi är Alexander Pusjkins dikt från 1831 ”Till Rysslands belackare”, där det militära undertryckandet av det polska upproret 1830–1831 beskrivs som en ”inhemsk, gammal tvist mellan slaverna själva”. Enligt Karl Fickelmon godkändes dikten personligen av den ryska kejsaren. Rysslands mobilisering i juli 1914 efter mordet i Sarajevo till stöd för det slaviska och ortodoxa Serbien blev en av de avgörande utlösande faktorerna för första världskriget, som det ryska imperiet inte överlevde.

Den bolsjevikiska ideologin i Sovjetunionen hade universell karaktär. Förtryckta proletärer kunde finnas i alla hörn av världen, så inflytandet från den mäktigaste socialistiska staten, även genom militära åtgärder, hade inga geografiska begränsningar. För att rättfärdiga våldet använde Moskvans propaganda vid den tiden klichéer som var lätt igenkännliga över hela världen.

Den militära undertryckandet av den ungerska antisovjetiska revolutionen hösten 1956 beskrivs i Den stora sovjetiska encyklopedin med teser som är välbekanta för alla socialistiska samhällen: ”ett väpnat uppror mot folkets demokratiska ordning, förberett av interna reaktionära krafter med stöd av internationell imperialism, i syfte att likvidera det ungerska folkets socialistiska landvinningar och återställa kapitalisternas dominans i landet, vilken tillsammans med de småborgerliga element som anslutit sig till dem utgjorde kontrarevolutionens klassbas.”

I samma anda rättfärdigade den sovjetiska nyhetsbyrå TASS den 21 augusti 1968 inledandet av det militära undertryckandet av Pragvåren som ett ”hot mot socialismens landvinningar i Tjeckoslovakien och mot säkerheten i de socialistiska länderna”. Även om liberaliseringen genomfördes av Tjeckoslovariens officiella socialistiska myndigheter själva, skedde invasionen enligt TASS på begäran av ”parti- och statsledarna i Tjeckoslovakiska socialistiska republiken” för att motverka ”kontrarevolutionära krafter som hade konspirerat med externa krafter som var fientliga mot socialismen”. På samma sätt påstods Sovjetunionen uppfylla sitt internationella ansvar till stöd för socialismen, bland annat i kriget i Afghanistan.

Det moderna Ryssland saknar både det moraliskt grundade argumentet för det socialistiska systemets överlägsenhet, som var fallet under kalla kriget, och ett fullt utvecklat religiöst argument till förmån för den ortodoxa tron eller den internationella panslavistiska rörelsen.

Ryssland är kapitalistiskt, precis som västvärlden, och den sekulära makten är formellt åtskild från kyrkan, precis som i västländerna. Sammantaget dominerar västerländsk kultur, om än i något modifierad form. För att fylla detta ideologiska tomrum vänder sig ryska ideologer till eklektiska begrepp som ”den ryska världen” [Russkij mir], det ”korrekta traditionella Europa” eller, som det beskrivs i den officiellt antagna utrikespolitiska inriktningen från 2023, positionerar Ryssland som en ”speciell statscivilisation”. Men alla dessa begrepp saknar substantiellt innehåll. Vad utgör den moraliska essensen av denna ryskhet, korrekthet eller särart som gör att Ryssland kan hota världen med nukleär förintelse?

I det ovannämnda talet från 2022 om annekteringen av ukrainska territorier motiverade Putin behovet av konfrontation på följande sätt:

”Det slagfält som ödet och historien har kallat oss till är ett slagfält för vårt folk, för det stora historiska Ryssland, för framtida generationer, för våra barn, barnbarn och barnbarnsbarn. Vi måste skydda dem från förslavning, från monstruösa experiment som syftar till att förstöra deras medvetande och själ.”

Men vad är dessa monstruösa experiment som påstås hota att förlama själarna hos framtida generationer? I verkligheten förstår den inhemska ryska publiken intuitivt vad som menas. Homofobi framträder som ett räddande argument – i praktiken det främsta som myndigheterna förlitar sig på för att moraliskt rättfärdiga kriget.

Rysk propaganda tenderar i allmänhet att håna och diskreditera inte bara människorättsrörelsen till stöd för HBTQ-grupper utan också andra viktiga samtida etiska trender i västerländska samhällen: antirasism, miljöaktivism och feminism. Men inte i någon annan sfär kan den uppnå den eskalerande extremism som krävs för att rättfärdiga krig. Rasistisk politik skulle snabbt sprida sig till etniska minoriteter inom Ryssland, särskilt de från norra Kaukasus, och undergräva den inre stabiliteten. Dessutom skulle rasism alienera partners i den globala södern. Även om stereotypa föreställningar om kvinnans roll blomstrar i det moderna Ryssland, finns det gränser för vad man kan åstadkomma med en antifeministisk politik. Ryska kvinnor fick grundläggande rättigheter, såsom lika tillgång till utbildning, rösträtt och aborträtt, för över ett sekel sedan. Ett radikalt angrepp på dessa rättigheter skulle väcka betydande motstånd. Även inom ekologin är det, trots förtalet av globala miljörörelser och avfärdandet av kampen mot global uppvärmning, omöjligt att helt frångå behovet av att säkerställa en minimal miljöordning för Rysslands egen befolkning.

Homofobi är dock lätt att förstå i alla samhällsskikt. Den finner genklang hos den äldre sovjetgenerationen, som levde under en tid då homosexuella handlingar var kriminaliserade eller ”behandlades” inom straffpsykiatri, liksom hos en betydande del av ungdomarna, bland vilka dominerande maskulina beteendemönster fortfarande är populära. Den är också begriplig för Putins administrativa elit, som härstammar från säkerhetsorgan, kriminella kretsar eller de djupt patriarkala miljöerna i de muslimska republikerna i Nordkaukasien. I alla dessa sfärer råder rigida maskulina hierarkier. Utan att förlora allierade bland viktiga partner i det globala Syd som är likgiltiga inför frågor kring mänskliga rättigheter, får det homofobiska Ryssland dessutom stöd bland västerländska konservativa som för sin egen kamp mot den ”woke-kultur” de föraktar.

Homofobi, som är den väg som möter minst motstånd, förekommer konsekvent i retoriken hos ryska tjänstemän och propagandister för att rättfärdiga en existentiell konfrontation med västvärlden. På samma sätt var ett återkommande tema i propagandavideor inför det ryska presidentvalet i mars 2024 skildringen av en oönskad ”gay” framtid för Ryssland, som skulle förverkligas om ryska medborgare avstod från att rösta eller inte röstade på Putin. I denna fiktiva framtid skildras queer-kulturen på ett överdrivet sätt som dominerande och repressiv. I en sådan video hoppar huvudpersonen över valet och transporteras därefter successivt från

rum till rum i framtiden, som alla visar eskalerande bilder av ondska. I rummet för 2025 möter han en queerfest. I rummet för 2026 bevittnar han en mamma som skäller ut på sitt barn för att inte använda feminina ordformer, och i korridoren stöter han på en könsneutral toalett där han möter en transkvinnor. År 2027 är tillträde helt förbjudet för ”heterosexuella”, vilket kan tolkas som förtryck mot dem.

I dessa videor, liksom i vissa tal av ryska tjänstemän, är skildringen av västvärldens påstådda dominans av queer-kultur överdriven till en karnevalsliknande grad. Omfattningen av denna ironiska överdrift förblir dock oklar för publiken. Samtidigt uppfattar publiken signalerna från myndigheterna att de välkomnar den konformistiska reproduktionen av det homofobiska argumentet bland befolkningen. Den humoristiska överdriften fungerar som ett alibi som skyddar mot insikten om det absurda i att använda sådana argument. Den extremistiska lagen som straffar solidaritet med HBTQ-samhället är dock helt seriös, vilket framgår av de över hundra domar som redan har avkunnats.

På detta meta-ironiska sätt föreslog Sergej Karaganov, en Kreml-anknuten ”utrikespolitisk expert” och förespråkare för eskalering, offentligt vid 2024 års internationella ekonomiska forum i Sankt Petersburg, i Putins närvaro, att man skulle inleda en kärnvapenattack mot Europa. Han motiverade detta med att man måste återupprätta den homofobiska gudomliga viljan och drog den moraliska högsta principen till sin spets:

”Om vi inte tar oss beslutsamt uppför eskaleringens steg, kommer vi då inte att försumma den Allsmäktiges gåvor? När allt kommer omkring visade den Allsmäktige oss en gång vägen när han förstörde Sodom och Gomorra med en regn av eld för deras utsvävningar och lösaktighet. Under många år därefter kom mänskligheten ihåg detta och uppförde sig försiktigt, men nu har den glömt Sodom och Gomorra. Så kanske vi borde minnas det regnet och försöka få mänskligheten – eller den del av mänskligheten som har förlorat tron på Gud och förlorat sitt förstånd – att återfå sitt förnuft?”

Ett sådant offentligt förslag om att använda kärnvapen i Putins närvaro sänder i sig en eskalerande signal.⁶ Detta visar tydligt att homofobi har intagit centrum i Rysslands ideologiska framställning, inte för dess positiva betydelse för regimen, utan som ett moraliskt argument för existentiell konfrontation och eskalering med väst. I avsaknad av andra övertygande argument framträder homofobi som ett standardargument. Den ideologiska diskursen kring homofobi blir en livboj för Putins elit, mitt i en etisk förvirring och en bredare kris i sökandet efter mening.

Översättning: Jan Czajkowski och Martin Fahlgren

Litteraturlista

Healey, D. (2001). *Homosexual Desire in Revolutionary Russia: The Regulation of Sexual and Gender Dissent*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Alexander, R. (2023). *Red Closet: The Hidden History of Gay Oppression in the USSR*. Manchester, UK: Manchester University Press.

Garkawe, S. (1997). [[Review of the book *Hidden Holocaust? Gay and lesbian persecution in Germany 1933–1945*, edited by G. Grau, trans. P. Camiller\]. *Melbourne University Law Review*, 21\(2\), 738–742.](#)

⁶ Detta var inte första gången som Karaganov framförde denna ståndpunkt, se: [A Difficult but Necessary Decision](#) (13/6 2023) och en kommentar till denna artikel från *Bulletin of the Atomic Scientists* (21/8 2023): [Karaganov’s case for Russian nuclear preemption: responsible strategizing or dangerous delusion?](#)

Grau, G., & Shoppmann, C. (Eds.). (1995). *The Hidden Holocaust?: Gay and Lesbian Persecution in Germany 1933–45* (1st ed., trans. P. Camiller, illustrated with facsimiles and portraits, pp. xxviii, 307). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315073880>.